

razit in krepak razvoj. *Brata Vidmarja* sta motivično zemeljska, vsa v naravi in v opazovanju. Prav tako *Stiplovšek*, le z razliko, da je pri Vidmarjih vidna življenjska dinamika, pri prvemu pa zanos in umirjenost pokrajine.

Očividno pa je napredek vseh štirih v tem, da so vsi štirje popolnoma zavrgli plastično-grafično izražanje in zaradi tega ne ilustrirajo več, temveč so se poglobili v slikarski svet, ki je bil poprej hladen, strog, zdaj pa se je sprostil, je svež in veselejši. France je zelo barvit, Vidmarja sta v barvah precej enotna, zelena in modra barva prevladujeta, posebno pri Nandetu sta značilni za sočno zemeljsko občutje in elementarnost. Stiplovšek goji svojo prvotno koloristiko. Značilno je tudi dejstvo, da v Kraljevih kiparskih delih nikjer ni zaslediti Meštrovíčevega vpliva.

Podčrtati sem hotel le to (strokovno kritiko teh del bo Zvon priobčil ob priliki jesenske razstave „Slovenskega lika“ v Ljubljani), da je „Slovenski lik“, ki bo prirejal tudi razstave tujih slikarskih skupin, pri nas mnogo zamujenega nadoknadil. S svojo prvo razstavo v Zagrebu je dosegel velik moralen uspeh.

T. Seliškar.

SOCIALNO POSLANSTVO GLASBE

Glasbena umetnost se s svojim neposrednim, a najmanj snovnim izraznim načinom dokaj razlikuje od drugih umetnosti. Ne gre za to, ali je snov, ki jo pri uživanju umetnine fizično dojemamo, bolj ali manj „snovna“, važno je dejstvo, da v literarnih in slikarskih delih takoj vidimo oziroma čitamo, kaj nam pripoveduje umetnik, medtem ko se nam pri poslušanju glasbenih umetnin vzbujajo zgolj neka občutja, katerih ne moremo miselno določiti. (Podoben primer nam nudi arhitektura, ki prav tako na svoj način simbolično prikazuje svojstva družbe in dobe, v kateri se je rodila.) Zato glasba sama ne more nikdar tendenciozno ali propagandistično izražati idej, temveč mora slednje pojasnjevati besedilo. Samostojnost glasbenih domislekov ohrani pri tem svojo veljavo; čeprav se je v umetniku rodilo tonsko občutje v zvezi z besedilom, ostanejo ti domisleki veljavni tudi, če besedilo odstranimo. Njihovo vrednost in njihovo življenjsko zmožnost določa edino njihova tehtnost, t. j. notranja čuvstvena napetost in sila, s katero so zasidrani v miselno oblikovnem svetu. Prav ta samosvoja lastnost glasbe povzroča, da težko izražamo v muziki ideje, ki se rode v človeštvu v teku posameznih dob in so ali zgolj umetniškega, torej strokovnega, a miselnega značaja ali pa splošne človeške važnosti. Nedvomno si iščejo take ideje svobodnejšega in neposrednejšega izraza. Če pa razmotrivamo o možnostih glasbinega družbenega poslanstva, moramo opozoriti tudi na njeno tovrstno svojstvo, namreč na tendenciozni ali idejno-propagandni moment, ki je sicer neznaten, a utegne postati močan, če opremimo glasbeni izraz s pomožnimi izrazi kake sestrške umetnosti. Vendar se moramo zavedati, da je kljub temu idejno-propagandistična lastnost glasbe tako majhna, da ne vzdrži nobene primere z možnostmi v literaturi in v upodabljalnih umetnostih. Važnejše od nje je zgolj umetniško poslanstvo, t. j. namen estetskega dožemanja.

Današnja doba je velika prelomnica med preteklostjo in bodočnostjo. Mnogo sorodnih potresov je že doživelo človeštvo, z njim njegovo mišljenje in tudi umetnostno delovanje. Kakor je umetnost na eni strani odraz vsega človeškega doživljanja, tako je tudi duhovna priprava za bližnjo bodočnost.

Nekam mistična je lastnost umetnin, da vsebujejo izvor preteklosti, zrcalo sedanosti in zarodke bodočnosti. Za nas, ko razmotrivamo družbene odnose do umetnosti, ni tolikanj važno, ali je katera izmed navedenih treh komponent bolj ali manj izražena v kaki umetnini, kakor, da jih lahko sploh zasledimo. V glasbenih delih jih morda najtežje. Najprej se nam še posreči doznati, koliko vsebuje umetnina sodobnih občutij, prav tako ne bo pretežko izslediti, v kakšnih odnosih je delo do preteklosti, neprimerno težje pa je ugotavljanje znakov bodočnosti — kajpada glasbene! — in kakšna bo bodoča pot umetnosti, ki je komaj sluteno nakazana v umetnini.

Človeštvo je prav gotovo že prekoračilo prve stopnje omenjene časovne prelomnice. Kakšna je sodobna družba, iz katere črpa umetnik svoje nazore za način svojega ustvarjanja? Mislim, da se moramo pri tem vprašanju ozreti nekoliko v preteklost. Umetnost zajema vidno vedno širše kroge za svoje udejstvovanje, ker so vladajoče plasti vedno obširnejše. Ta porast umetnostnega področja je podoben krožnim valovom, ki se širijo sredobežno na vse strani. V zadnjih stoletjih opazujemo kaj točno, kako zajema umetnost vedno širše plasti ljudstva. Klasiki so ustvarjali za aristokracijo. Plemiči, ki niso bili tedaj psevdo-plemeniti, temveč so bili zares duhovno izšolani, so čutili potrebo po umetnosti. Vabili so v svojo družbo umetnike, ki so pod vplivom nazorov, doživljanj in miselnega snovanja ustvarjali dela, ustrezajoča družbi, v kateri so živeli. Čeprav danes ne razumemo, kako naj bi kdo imel nekakšne prednosti zbog svojega rojstva, moramo priznati, da je misel o duhovnih vrlinah pravilna, če se rodi človek v krogu, ki že dalj časa goji z zanimanjem umetnost in mu je nujno potrebna za uteho, razveseljevanje in plemenitenje duha. Ni dvoma, da se imamo tej lastnosti aristokracije 18. stoletja zahvaliti za marsikatero umetnino, ki jo danes občudujemo. Ne trdim sicer, da bi umetnina brez teh podpornikov in ljubiteljev ne nastala. Toda kakšna bi bila in kakšna bi bila njena življenjska zmožnost, tega ne moremo niti slutiti. Družbeni krog, ki je pred dve sto leti gojil umetnost, je bil majhen, skoraj bi rekel, zaključen. Po njem se je ravnala produkcija in reprodukcija.

Nekako čez sto let — ne da bi namenoma navajal to okroglo število — je umetnost prodrla v meščanske kroge. Meščanstvo je prevzelo izobrazbo in duhovno potrebo nekdanje aristokracije in ustvarilo ugodna tla za procvit umetnosti. Kompleks človeštva, ki si je želel umetnosti, je znatno narasel. Podobno kakor prej med plemstvom, so sedaj med meščani živeli umetniki, vedno kot duhovna plast zase, dasi v najtesnejših stikih z družbo, s katero so se v idejnem svetu izmenoma oplojevali in iz tega sveta ustvarjali.

Od dobe romantičnega meščanstva, ki je bilo spočetka po vzorcu starih aristokratov grupirano v manjše skupine, katere so se šele počasi idejno družile, pa do danes si je umetnost poiskala poti prav v najširše in najgloblje plasti. Kakšna je družba, katere raznoliko življenje danes oploja umetnost? Kakšno je življenje, ki daje umetnosti vitalne sile? Najširši krog človeštva; intelektualci in preprosti narod, posamezniki, zbrani iz vseh plasti ljudstva. Danes čuti potrebo po umetnosti stari aristokrat poleg romantičnega meščana in sodobnega delavca. Še več. Videti je, da se je umetnost obrnila od aristokracije, ki je danes v zadnjih zdihljajih (morda bodo naslovi živeli še dalj časa, nam gre za duhovno sposobnost) — proč tudi od trhlega meščanstva k novemu, kolektivnemu človeku, ki čuti, da mu je življenje le v skupnosti, da

so le večje edinice zmožne uspešnega razvoja in obstoja. Izobrazba in z njo vse kulturne potrebe se širijo v vse plasti človeštva, z njimi pa tudi zahteva po družbeni, duhovni in materialni enakopravnosti.

Umetnost se bori, kakor pravijo, za sodobni izraz. Prav za prav smo opazili šele po vojni nove in najnovejše tvorbe, ki so se nam pa zdele tako silno raznovrstne in na prvi pogled tuje. da nismo vedeli, kam z njimi. Nam Slovencem je bilo novo vse, še Puccini, kaj šele drugi tvorci. Nismo vedeli, da se je umetnost borila za svoj novi izraz že pred vojno in da ni le svetovna vihra povzročila moderne prekucije! Danes pa je umetniško ustvarjanje že toliko umerjeno — seveda tudi radi silo velikih vodilnih duhov, da moremo razbrati nekatere struje, ki so začrtale jasne idejne in formalne smernice in zaključile svojo pot. Nekaj teh novih struj je danes že pestra preteklost.

Kam se je razvila umetnost? Primernejše je vprašanje: kakšna je družba, ki zahteva umetnost? Kaj ni ta družba najraznovrstnejši sestav vseh mogočih slojev, ki so bolj ali manj zmožni dojemati umetnine in ki zahtevajo novih? Ali more biti torej umetnost drugačna kakor raznovrstna in neumerjena, kakršno je pravo zrcalo sodobne družbe, iz katere se je rodila? Če se je človeštvo borilo za svoj novi izraz skupnostnega človeka, je bila vendar umetnost verna slika teh silnih notranjih prevratov, ki so se kazali v vsem človeškem delovanju. V tem trenutku, ko si zastavljamo ta vprašanja, ni prav nič važno, kam se bo krivulja človeškega razvoja še obrnila. Važna je samo ugotovitev, da je tako iskanje bilo, da borba deloma še vedno traja in da dobiva lik novega evropskega človeka počasi svoje oblike.

Širna družba, ki se bori za svojo na videz čisto idejno utemeljitev, v resnici pa za svojo gospodarsko in človeško samostojnost, ne razodeva danes umerjenih potreb po umetnosti. Ti znaki so se pokazali že konec 19. stoletja in prav močno v začetku 20. stoletja. Danes so zajeli že vse plasti, seveda ne vseh posameznikov. Najmočnejšo potrebo po neki določeni umetnosti, ki edina ustreza družbi, je pokazala aristokracija 18. stoletja. Takratna publika ni bila zmožna uživati drugačnih umetnin, kakor tistih, ki jih je s svojim okusom spoznala, da so v skladu z njenim mišljenjem in čuvstvovanjem. Zato imamo tako zaključene stvaritve v klasični dobi. Z romantiko in z nastopom meščanstva se je ta lastnost pač nekoliko posplošila, danes pa se je malone popolnoma izgubila. Današnji človek je zmožen poslušati in uživati Wagnerja za Mozartom in takoj nato Debussyja poleg Stravinskega in Szymanovskega, za resnim koncertom pa tudi šlagerje. Če so zahteve uživanja tako neurejene, kako naj bo urejeno ustvarjanje? Ni torej kriv umetnik, ki ne ustvarja, kakor si želi okolica, ampak družba, ki ne zahteva določenega lika umetnine.

V zvezi s tem zadenemo na vprašanje larpurlartizma. Ali je umetnost namenjena sama sebi, ali je njeno poslanstvo, da služi družbi?

V trenutku ustvarjanja je umetnik nedvomno pravi larpurlartist. Tedaj ne misli na družbo ne na poslušalca, temveč ustvarja v svoji duhovnosti, kakor mu narekuje notranja nujnost. (Menda mi ni treba posebej poudarjati, da mislim le na umetnine in ne na mrtve note, ki zažive akustično ob eventualni izvedbi, duhovno pa le redkokdaj.) V trenutkih ustvarjanja je edina koncesija družbi že dejstvo, da umetnik živi v družbi in mu to življenje narekuje stvaritev. To skupno življenje je itak tako močno, da je odvisen od njega ves oblikovni izraz umetnin.

Ni pa edini namen umetnine, da se rodi, ampak njen drugi, prav tako zares socialni namen je, da družba umetnino dojema in jo uživa. V tem trenutku ne poznamo več larpurlartizma. Naloga poklicanih je, da omogočijo čim večji skupini človeštva, da ji postane umetnina dostopna. Ne radi umetnika in umetnine, temveč radi duševnega ugodja, ki ga imajo poslušalci pri izvajanju, torej radi socialnih dobrin.

Socialna pomembnost umetnine je jasna, težavnejši je problem, kakšna izrazna sredstva naj uporablja umetnik v svojem delu. Ni dvoma, da se ustvarjajoči človek ne more ne sebi ne komu drugemu na ljubo preusmeriti in zaradi svojih nazorov poljubno ustvarjati v različnih slogih.

Že v članku „Poti slovenske glasbe“ sem poudaril, da je naš slovenski narodni glasbeni zaklad domala neizrabljen in da je naloga ustvarjajočih, lotiti se tega dela. Omenil sem tudi, da niso vsi poklicani za to, nasprotno vodilni slovenski komponisti so se skoraj dosledno izogibali folkloru in ustvarjali individualno. Osebnostno ustvarjanje pa je predvsem in v prvi vrsti odvisno od družbe, v kateri ti tvorci žive. Narodni poudarek na umetnini prihaja v poštev šele v drugi vrsti. Seveda je čisto gotovo, da ustvarja slovenska družba drugačne pogoje za procvit umetnin kakor na primer francoska ali nemška. Toda umetnostna produkcija se prav v teh treh imenovanih družbah giblje že zelo daleč od folkloru, ki je najtipičnejši in tudi najkonkretnejši glasbeni odraz narodne duhovnosti. Umetnostna produkcija je dobila izrazit individualni značaj; seveda ne moremo o njej trditi, da je v tem zmislu mednarodna, da postaja podobna drugim ali celo, da bi se mogla roditi slovenska umetnina v Nemčiji in obratno. Toda razlika, ki jo opazimo med posameznimi stvaritvami iz raznih krajev, nastaja predvsem zbog različnih lastnosti družbe, ki ima nedvomno svoj specifično narodni poudarek, obenem pa premnogo izmenjanih dobrin od drugod, od družb, s katerimi živi v stikih, in je te dobrine prilagodila sebi. Kultura ni zaključena tvorba med tesnimi mejami, ampak je mednarodna dobrina, s katero se narodi in osebnosti medsebojno oplajajo. Gotovo veljajo strogi zakoni za nastanek umetnine: vpliv določene družbe in čustveno življenje umetnika. Ni pa zakonov, ki bi onemogočali izmenjavanje in uživanje umetnin. Da je čustveni odnos slovenskega poslušalca do francoske skladbe drugačen kakor odnos kakega Francoza, je skoraj očitno, toda prav tako je čustveni odnos mojega slovenskega sopolušalca drugačen kakor moj. Razlika teh odnosov pa ni prav nič važna. Kako naj kontroliram raznovrstnost čustvenih dogajanj v poslušalčevi duševnosti? Kje je merilo zanje? Glavno je, da more človek sploh sprejeti umetnino tujega naroda, o čemer ne moremo dvomiti. V glasbi se vrši dojetje še lažje kakor v literaturi, ker je glasbeni jezik tako vsesplošen, da ga razumemo — prav zato, ker nam govori zgolj s tonskimi občutji — brez priprave, ki je v literarnem jeziku nujno potrebna.

Če torej trdim, da nastane slovenska muzika lahko samo v slovenski deželi, bom to svojo trditve najlažje dokazal na skladbah, ki uporabljajo slovenske narodne motive. Ta trditve pa velja enako za folkloro kakor za individualno ustvarjanje. Nikakor pa ne morem iz te trditve izvajati še druge, da je čustveno dojetje slovenske muzike zaradi različnih duševnih pogojev drugih narodov povsem različno. Kajti v tem trenutku pozabljam, da je že čustveno dojetje vsakega istorodnega posameznika drugačno, da pa kljub temu ti posamezniki raznih narodov lahko sprejemajo in uživajo umetnine

tujih narodov. Kako naj si drugače razlagamo pojav, da dobimo cele slovanske narodne pesmi pri Nemcih, ki so jih uporabljali kot temata za obdelavo simfoničnih stavkov? Taka temata se prav verjetno ne morejo roditi drugje kakor v slovanskem okolišu, in vendar je jasno, da jih more čustveno dojeti tudi kak drug narod. Za presojo, koliko je ta dojem soroden slovanskemu, nam je čustveni svet predaleč od dosegljivosti. Toda to ni še vse. Rekli smo, da se slovanski tema verjetno ne more roditi drugje kakor med Slovani. V narodnih pesmih raznih narodov pa srečujemo narodne motive, ki so domala točno v isti obliki ali le neznatno variirani pojavljajo pri mnogih narodih. Kako bi bil tak primer drugače mogoč, kakor da je narodova ustvarjalna moč imela sorodna čustvena doživetja, ki jih je nato slično izoblikovala. Takih motivov seveda ni mnogo. Toda kar jih je, kažejo na sorodno čustveno doživljanje in na povezanost med narodi.

Misel o mednarodni individualni glasbi pa nikakor ne predpostavlja nazora o vsesplošno enakem čustvenem dojemanju, pač pa nujno vzdržuje trditev, da je mogoče ugodno sprejemati glasbo kateregakoli kulturnega naroda, t. j. naroda na sorodni razvojni stopnji. Glasba je potemtakem tudi pot k mednarodnemu bratstvu in k združitvi človeštva v prijateljsko družbo. Zaradi tega ne bo prav nič zgubila na svoji raznovrstnosti, kajti individualne razlike bodo verjetno ostale na veke, pridobila bo le na duhovni vrednosti, če priznamo, da nas etično spoznanje človečanstva oplemeniti in vpliva tako na vse naše delovanje.

Narodnostni poudarek v glasbi torej ne ovira njenega družbenega poslanstva. Zapreka tega poslanstva je nesocialni larpurlartizem, ki ga povzroča krivični družbeni red, ker materialno in duhovno onemogoča najširšim krogom uživanje umetnin. Druga velika zapreka pa so papirnati umetniki, ki s svojim neumetniškim delovanjem vzbujajo v družbi upravičen strah pred svojimi deli in ji vcepljajo neupravičen predsodek tudi proti drugim novim umetniškim tvorbam, ki se rode iz poklicanih duhov.

Marijan Lipovšek.

SLOVENSKE DRAME V LETOŠNJI SEZONI

V letu nesreč, ki so se zgrnile nad ljubljansko dramo, bi nam bile tri slovenske dramske novine lahko lepa tolažba. Saj je drama po nekaterih tehtnih in odličnih predstavah tujih del spomladi skoraj onemela, ko je morala zaradi bolezni po vrsti odpovedovati važne predstave. Sezona se je razblinila še pred viškom, ki naj bi ga pomenile krstne predstave domačih del. Napovedane so bile Kreftove „Kreature“ („Malomeščani“), Vombergarjevo „Zlato tele“ in ob jubileju znanega starejšega pisatelja dr. Iva Šorlija še njegovo odrsko delo „Blodni ognji“. S temi vprizoritvami se je sezona sicer spet razgibala, toda vtisk nereda je ostal in se je notranji nered s preskušnjami novih, mladih igralcev še povečal.

Gotovo je letošnja sezona mimo bolezni močno ovirala tudi kriza osebja, ki ni bila samo številčna, marveč bistveno tudi sestavna. Pokazala se je že pred leti, zlasti ob prebogatih letnih sporedih in ob slabem stiku z Mariborom. Osebje naših velikih gledališč je preveč zaposleno, da bi moglo gojiti skupno delo in znatno napredovati. Uprava je letos menda že sama sprevidelala, da bo treba ta vprašanja čimprej urediti in je preskusila nekaj novih moči. Pozornost je veljala predvsem gostovanjem igralk, opozoril pa bi, da je